

Олена Коваль
здобувач 1 курсу магістратури
спеціальності 053 Психологія,
освітньо-професійна програма «Психологія»
Західноукраїнський національний університет
Науковий керівник:
Анатолій Фурман
д. психол. наук, професор,
завідувач кафедри психології та соціальної роботи
Західноукраїнський національний університет

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА СТАДІЇ ПРИСТОСУВАННЯ СІМ'Ї ДО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

В сучасному світі захист дітей та сімей, які їх виховують, забезпечення реалізації їх прав та свобод є одним з ключових напрямів розвитку кожної держави. В Україні в останні роки широкого поширення набуває допомога сім'ям, які виховують дітей з інвалідністю. Діти з інвалідністю, або діти з особливими потребами, – це діти з фізичними, інтелектуальними, сенсорними та руховими обмеженнями, а також з емоційно-правовими та адаптаційними проблемами, що потребують комплексної допомоги внаслідок соціальних, психологічних, медичних обмежень [1].

Останнім часом значна увага фахівців та велика чисельність наукових праць були присвячені дослідженню того, як відображається присутність дитини з інвалідністю на функціонуванні її сім'ї та які характеристики сім'ї визначають розвиток дитини в майбутньому. Перехід від біомедичної моделі реабілітації до сімейно-центрованих програм був спричинений глибоким усвідомленням, що наявність інвалідності у дитини – це є велике випробування для усієї сім'ї.

Історично склалося так, що в минулому діти з інвалідністю перебували поза увагою суспільства, і довгий час були віддалені від нього. Звертаючи увагу на нормативно-правову базу слід зазначити, що основними актами, які регулюють життєдіяльність дітей з інвалідністю є – Конвенція про права людей з інвалідністю,

Конвенція ООН про права дитини, Конституція України, Закон України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» тощо. Передумовою для розвитку труднощів у сім'ях, які виховують дітей з інвалідністю є недостатність, насамперед соціальних можливостей та структур, які б підтримували сім'ю та дитину в її розвитку.

Формування особистості будь-якої дитини, у тому числі і з психофізичними вадами, відбувається в основному у сім'ї. Від характеру взаємовідносин батьків з дитиною залежить адекватність контактів з соціальним середовищем. Кожна сім'я – це джерело духовної підтримки, найбільш значний фактор соціалізації, який перевищує усі інші за своїм значенням.

Сім'ї, в яких виховуються діти з відхиленнями в розвитку живуть під вантажем багаточисельних проблем, не кожен батько чи мати виявляються здатними прийняти недугу дитини, адекватно реагувати на постійно виникаючі проблеми [2; 3]. Відомо, що пролонгована психотравмуюча ситуація здійснює негативний вплив на психіку батьків та ускладнює їхнє відношення до дитини. Декого з батьків трагічність ситуації надламує. А власне особистісні якості батьків визначають можливості соціалізації дітей та адаптації до життя. Важливою є наявність у батьків такої важливої якості як стресостійкість, саме вона необхідна для підтримки дитини. Відсутність же цієї якості вказує на нездатність батьків здійснювати виховання та соціальний супровід власної дитини протягом всього життя, взаємодіяти з фахівцями різного рівня чи навпаки, свідчить про схильність до аутизації по відношенню до дитини чи соціуму. [3]

Не новиною буде той факт, що основний догляд за дитиною з інвалідністю лягає на плечі матерів. Дуже часто у них самих настає «соціальна інвалідизація», оскільки вони стають заручницями ситуації. Немоżliвість достатньо часу приділяти собі, величезне психологічне, а подекуди й фізичне навантаження сприяють тому, що в багатьох випадках жінка просто «вигоряє на очах». Також варто зазначити, гендерні характеристики щодо традиційної ролі чоловіка як батька виявлятимуться в своєрідній формі. А саме, часто завуальована ілюзія «спокійного прийняття» ситуації, часто викликає

непорозуміння з боку жінки. Емоційні труднощі чоловіка можуть маскуватися під потребу «тримати себе в руках». Гендерно-зумовлена складність чоловіків демонструвати власні емоції, приймати та використовувати соціальну підтримку – становить значну перешкоду, щоб розв'язувати завдання, пов'язані з кризою, зумовленою інвалідністю дитини.

Сім'я в якій зростає дитина з інвалідністю стикається з цілим рядом проблем, які містять у собі: соціальні, педагогічні, психологічні, економічні та медичні аспекти. Соціальні включають у себе адаптацію у соціумі, безбар'єрність пересування, прийняття оточуючими, створення умов для активного життя тощо. Педагогічні аспекти пов'язані з фахівцями, злагоженістю роботи педагогів, створенням можливостей для навчання та ін. Психологічні – з прийняттям ситуації, внутрішньою адаптацією до життя з дитиною з інвалідністю, налаштування себе на позитивне мислення тощо. Економічні аспекти проблем відображені в фінансовому навантаженні сімей, які виховують дитину з інвалідністю, постійними витратами. Медичний аспект проявляється у значній мірі в оптимізації медичного обслуговування дитини, вихід на його найбільш оптимальний рівень.

Ознайомитись із стадіями пристосування сім'ї до нового життя, ми можемо на прикладі спіралі Еріки Шухардт – психотерапевтки, яка досліджувала 2000 сімей, у яких є діти з ООП, і вивчала їхній емоційний стан. Нею рухаються батьки, часом падаючи, часом піднімаючись, часом просуваючись швидко, часом – повільно. Спіраль допомагає батькам та спеціалістам раннього втручання зрозуміти, що відбувається зі сім'єю після народження дитини з інвалідністю. [4]

Початок життя з дитиною, яка має інвалідність розпочинається зі стадії шоку. Батьки не усвідомлюють, що сталося і нічого не хочуть чути. Вони не готові сприймати ще адекватно інформацію. Порада на цьому етапі – не намагатися пояснювати всі деталі діагнозу дитини її батькам. Слід надати час, щоб призвичаїтися до нової реальності. Друга стадія – заперечення. Батьки не бажають сприймати діагноз дитини за правду. Часто вони заперечують той факт, що дитина має певні проблеми в розвитку. Не вважають за потрібне розвивати цю

тему. На цьому етапі слушною порадою буде надати батькам час побути наодинці з цією ситуацією. Після стадії заперечення настає етап пошуку. На даному відрізку батьки гарячково звертаються до фахівців, дуже часто сподіваються на чудо. Абілітація ж, як найвагоміший чинник змін на жаль не враховується. Коли батьки дитини з інвалідністю очікують на диво – вони швидко розчаровуються. Порада на цьому етапі – звертатися до фахівців і розуміти, що, нажаль, не існує чудо таблетки, яка б могла в один момент зробити дитину здоровою. Наступний етап – агресія та злість. Батьки, які виховують дітей з інвалідністю досить часто задають собі питання: «Чому це трапилось саме зі мною?», «Хто винен у тому, що сталося?», «Як покарати винних?»... На цій стадії важливо надати батькам можливість виговоритись, позлитись. Власне фахівці на деякий час можуть відігравати роль своєрідних «контейнерів» по збору негативної інформації. В такі моменти не варто відповідати емоціями на емоції. Необхідно дати можливість людині виговоритися. Тут важливо дати можливість батькам зрозуміти, що їхня дитина не являється покаранням, навчити сприймати її, як даність. Відповідно, якщо це даність – значить немає винних.

Після агресії настає стадія депресії. Найближчі люди розуміють, що зробили для дитини усе можливе, але на жаль чуда не трапилось. Настає спад сил. Дуже часто на цьому етапі в батьків опускаються руки. Після депресії приходить час примирення. Батьки усвідомлюють те, що вони виховують дитину з інвалідністю. Стадія прийняття – мабуть одна з найважливіших. Батьки починають сприймати своїх дітей, не як хворих, акцентуючи увагу на їхньому діагнозі, а в першу чергу, як дітей. Вони починають розрізняти їх усмішку, навчаються разом весело проводити час. Цей етап різючих перевтілень. Коли людина із журби переходить в стан радості. Остання стадія – це солідарність. Батьки розуміють, що вони не самотні. Є багато сімей, які також проходять свій шлях виховуючи дитину з інвалідністю. Так настає усвідомлення того, що саме батьки є рушіями якісних змін – сприяння розвитку раннього втручання, інклюзивних груп в садочках та школах, активної соціалізації своїх дітей.

Отже, внутрішні цінності сім'ї, взаємна підтримка відіграють важливу роль у вихованні дитини-інваліда, так як деструктивні взаємини в сім'ї негативно впливають на дитину. Відповідно в сім'ї, в якій люблять свою дитину і соціально-психологічні проблеми будуть вирішуватися результативніше.

Перелік використаних джерел

1. Реабілітація дітей з особливими потребами (поради батькам) | Блоги БДМУ (bsmu.edu.ua). URL : <https://www.bsmu.edu.ua/blog/reabilitacziya-ditej-z-osoblivimi-potrebami-poradi-batkam/>
2. Хворова Г., Онуфрик М., Майорова Н. Центр (відділення) денного догляду для дітей з інвалідністю: нормативно-правове забезпечення, адміністрування, психолого-педагогічний супровід, підтримка компетентного батьківства: інф.-метод. посіб. Фонд соціального захисту інвалідів; ГО «Родина». Київ, 2020. 3 с.
3. Роль сім'ї у вихованні дітей з особливими потребами : інклюзивне навчання в Україні. URL : <https://sites.google.com/site/inkluzivnenavcannavukraieni/home/1-1-proces-stanovlenna-inkluziie-ta-inkluzivnogo-navcanna/osnovi-inkluzivnoie-osviti/rol-sim-ie-u-vihovanni-ditej-z-osoblivimi-potrebami>
4. Лук'янченко К. Роль сім'ї в процесі виховання та навчання дитини з особливими освітніми потребами: *матер. XXVI наук. конф. здобувачів вищої освіти «Історичний досвід і сучасність»: доповіді*. Одеса : ПНПУ ім. К. Д. Ушинського. 2020. Вип. 39. С. 21–27.

Данієла Крупська

студентка СР-41

Західноукраїнський національний університет

Науковий керівник:

Світлана Миколюк

к.е.н., старший викладач

кафедри психології і соціальної роботи

Західноукраїнського національного університету

ПОНЯТТЯ СІРІТСТВА ТА ОСНОВНІ ПІДХОДИ ЩОДО ЙОГО ВИЗНАЧЕННЯ

Сім'я – це найважливіший інститут у будь-якій країні, причиною цього є те, що саме у цьому середовищі створюються не лише біологічна істота, а й соціальна. Адже для дитина яка росте, сім'я являється першоджерелом демонстрації соціальних норм та правил.